

E-LOGOS/2001

ISSN 1121-0442

EXCELENTNÍ STUDENTSKÉ PRÁCE

Platónova Ústava

Romana Komínková

Obsah

Obsah [*](#)

Platónův ideální stát [*](#)

Čtyři vadná zřízení [*](#)

Platónův politický program [*](#)

Použitá literatura [*](#)

Nejdůležitější jest, aby nikdo nikdy nebyl nepodroben nadvládě, ani muž ani žena, a aby ničí duše nebyla trvale zvyklá, ani vážném jednání ani při hrách, aby člověk něco dělal samostatně sám o sobě, nýbrž aby i ve válce i v míru ustavičně hleděl na nadřízeného, poslouchal ho a tak žil, dávaje se od něho i v nejmenších podrobnostech řídit, jako je například státi, kdykoliv se to přikazuje, jíti, cvičit, mýti se, jíst.....jedním slovem je třeba zvykáním naučit duši, aby nepomýšlela, ba aby vůbec nebyla schopna dělat něco odloučeně od ostatních....

Platón (kolem r. 350 př. Kr.)

Takto vyjádřil před téměř 2400 lety svůj požadavek na organizaci soudobé společnosti; na základě svých zkušeností, znalostí a představ Platón předkládá definici ideálního

státu a formuluje politiku ideálního státu. Vydává svoje dílo, které je u nás překládané jako Ústava.

Platóna ke zkoumání podmínek, možností a podoby nového státu přivedla bolest. Jak je obecně známo, zdrojem této bolesti bylo jak rozhořčení nad nespravedlivým – alespoň v očích Platóna nespravedlivým - odsouzením jeho učitele Sokrata, tak bolest a rozhořčení nad nespravedlností v širším slova smyslu, již se v jeho očích dopouštěla jedna i druhá rozhodující frakce athénskému politickému životu, oligarchická i demokratická, které se postupně dostaly v Athénách k moci po porážce v poloponné válce. V celém Platónově díle tedy nalézáme náznaky hrozného utrpení z politické nestability a nejistoty té doby.

Platónův ideální stát

Na základě vlastního pocitu, že společnost a vlastně “vše” plyne a postulováním zákona historického vývoje je pro Platóna *veškerá společenská změna zkázou, rozkladem či degenerací*. Platón učí, že *změna je zlá a klid je božský*. Platón věřil ve všeobecnou historickou tendenci k úpadku a v možnost, že další úpadek v politické oblasti lze zastavit tím, že zastavíme každou politickou změnu, což je také cíl, o němž usiluje. Pokouší se jej dosáhnout vytvořením státu, který je zbaven všech špatných stránek všech ostatních států, a proto nede degeneruje, neboť se nemění. Stát, který je zbaven zla změny a úpadku, je nejlepším, dokonalým státem. Je to stát *zlatého věku*, v němž neexistuje žádná změna. Je to *zastavený stát*. Takový velmi dávný a tudíž velmi stabilní stát rekonstruuje tak, aby vysvětlil, jak chránit před nejednotou, jak unikl třídnímu boji, jak úspěšně udržel pod kontrolou ekonomické zájmy a jak je omezil na minimum.

Přičemž k odpovědím na tyto otázky dochází na základě svého idealizovaného popisu společenských institucí Sparty a Kréty. Svůj ideální stát pak konstruuje s přihlédnutím k podmínkám nezbytným pro neporušenou jednotu panské třídy, která by byla zaručena naprostou ekonomickou zdrženlivostí této třídy, její výchovou a jejím výcvikem.

Ve svém nejlepším (ideálním) státě Platón rozlišuje tři třídy: strážce, jejich ozbrojené pomocníky či bojovníky a pracující třídu. Ve skutečnosti ale existují jen dvě kasty:

1. vojenská – ozbrojení a vzdělání vládců

Platón formuluje požadavek panovnictví filozofa-krále. Jedině tento požadavek může podle Platóna skoncovat se zly života ve společnosti; se zlem zuřícím ve státech, tj. politickou nestabilitou, stejně jako s její skrytější příčinou, zlem řádícím mezi členy rasy lidí, tj. rasovou degenerací. První a nejdůležitější funkcí filozofa-krále je funkce zakladatele a zákonodárce obce. Bez opravdového a plně

kvalifikovaného filozofa, cvičeného ve všech těch vědách, které jsou předpokladem eugeniky, by byl stát ztracen.

“Nestanou-li se” říká Sokrates, “v obcích filozofové králi nebo neoddají-li se nyní tak zvaní králové a panovníci upřímně a náležitě filozofii, a nespadne-li to obě v jedno, politická moc a filozofie (a těm četným duchům, kteří se nyní různě ubírají za jedním nebo druhým cílem, násilím v tomto nebude zabráněno), není pro obec, milý Glaukóne, konec béd a myslím, že ani ne pro lidské pokolení...” (Ústava 473 c-e) Jako jedinou možnou kontrolu vládnoucí třídy označuje sebeovládání, neboť nadřazenost vládnoucí třídy musí zůstat nedotčena, a proto kontrola protikladnou silou ovládaných nepřipadá v úvahu. Hlavní obtíž pro Platóna spočívá v tom, že strážci a pomocníci musí být nadáni povahou, která je zároveň zlá a mírná.” Je třeba,

aby vůči svým byli mírní, ale vůči nepřítelům tvrdí; nebudou-li takoví, nebudou muset čekat na jiné, až je zničí, nýbrž sami je v tom předstihnou.” (Ústava 375c)

2. neozbrojení a nevzdělaní ovládaní, jejichž jedinou povinností je zajišťovat materiální potřeby vládnoucí třídy;

“Ještě pak jsou i jacísi jiní posluhovači, totiž lidé, kteří duševně nejsou právě nejhodnější býti členy společenství, kteří však mají dostatečnou sílu tělesnou k těžkým pracím...” (Ústava 371d-e)

Oprávněnost svého dělení tříd se pokouší objasnit na základě mnohonásobné nadřazenosti vládců v trojím ohledu: rodem, výchovou a svojí stupnicí hodnot.

Jaká je přirozenost lidské společnosti, státu?; přesněji podle Platónových historicistických metod – jaký je původ společnosti a státu? Společnost a jedinec na sobě vzájemně závisejí, jeden vděčí za svoji existenci druhému. Společnost vděčí za svoji existenci lidské přirozenosti, a zvláště její nesoběstačnosti; a jedinec vděčí za svoji existenci společnosti, protože není soběstačný.

“Obec tedy vzniká, proto, že nikdo z nás není soběstačný a potřebuje množství pomocníků či který jiný důvod vede k založení obce?... Přibere-li si jeden druhého pro svou potřebu v jedné věci a dalšího zase ve druhé, tu je-li potřeb mnoho... toto společenství lidí, žijících pospolu, jsme nazvali obec.” (Ústava 369 b-c)

Ideální stát se Platónovi pro svoji soběstačnost jeví jako dokonalý jedinec, a jednotlivý občan jako nedokonalá kopie státu. Příčinou pádu prvního či dokonalého státu vidí Platón v biologické degeneraci lidského rodu.

Čtyři vadná zřízení

Jaké státní formy striktně odmítá a v čem vidí jejich největší slabiny ?

Po dokonalém státě přichází nejprve timarchie neboli timokracie (Platón výslovně ztotožnil tento nejlepší a nejstarší z existujících států s dóorskou ústavou Sparty a Kréty; tyto dvě kmenové aristokracie představovaly nejstarší existující formy politického života v Řecku.), vláda ušlechtilých, kteří usilují o čest a slávu; po ní následuje oligarchie, vláda bohatých rodin; *„pak této opačná a přímo po ní vznikající demokracie“*, vláda svobody, která znamená nezákonnost; nakonec pak přichází *„tyrannis... čtvrtá to a nejhorší choroba obce“*. (Ústava 544c)

První forma, v níž degeneruje dokonalý stát – timokracie – vláda ctižádostivých šlechticů je téměř ve všech ohledech podobná dokonalému státu. Hlavní rozdíl spočívá v tom, že timokracie obsahuje prvek nestability – nejednotnou patriarchální vládnoucí třídu, a právě tato nejednota, která je způsobena ctižádostivostí, vede k rozkladu v oligarchii.

“... Jak se děje přechod z timokracie do oligarchie... Ona pokladna, kterou každý plní zlatem, ničí ústavu timokratickou. Neboť především hledají (timokraté) pro sebe pramenů příjmů a za tím účelem zkrucují zákony, nejsouce jich poslušni ani sami ani jejich ženy... dopravují to tak daleko, že ... postupují dále v obohacování...” (Ústava 550d-e) Tímto způsobem vzniká první třídní konflikt: mezi ctností a penězi. Přechod k oligarchii je dokončen, když bohatí stanoví zákon, podle kterého *“nesmí míti podílu ve vládě, kdokoli by neměl majetek do stanovené výše; tato ustanovení pak provádějí buď násilím se zbraní v ruce anebo i tak, že si postrachem připraví půdu...”* (Ústava 551a-b)

Ustavením oligarchie je dosaženo stavu potenciální občanské války mezi oligarchy a chudšími třídami.

Tato občanská válka plodí demokracii: *“Demokracie... vzniká, kdykoliv chudí zvítězí a z přívrženců druhé strany jedny pobijí, jiné vyženou z obce, zbylým pak dají rovné právo v občanském životě i v úřadech...”* (Ústava 557a) Demokraté jsou označováni za rozmařilce a skrbliky, za drzouny, anarchisty, nestoudníky, za zuřivce, za strašné dravce, za ty, kteří ukojují každý svůj vrtoch, kteří žijí pouze pro radovánky, kteří mají nepotřebné a nečisté tužby.

“Vrchol pak svobody... jest to, když koupení otroci a koupené otrokyně nejsou o nic méně svobodni, než ti, kteří je koupili... Krátce řečeno, shrneme-li všechny tyto jevy, pozoruješ, jak choullostivou činí demokracie duši občanů, tak že se jitrí a nemůže snést nejmenšího omezení svobody, které by někdo přinášel. Neboť nakonec, jak víš, nedbají zákonů ani psaných ani nepsaných, jen aby vůbec nad sebou neměli žádného pána .” (Ústava 563d)

Přechodu od demokracie k tyranii, podle Platóna, nejsnáze dosáhne populární vůdce, který ví, jak využít třídního antagonismu mezi bohatými a chudými v demokratickém státě a kterému se podaří vytvořit svoji vlastní tělesnou stráž či soukromou armádu.

Lidé, kteří jej nejprve slavili jako zastánce svobody, jsou brzy zotročeni; a poté za něj musí bojovat a on *"tu hned strojí stále nějaké války, aby lid měl trvalou potřebu vůdce."* (Ústava 566e) Tyranií je dosaženo nejzavrženíhodnějšího státu.

Pouze sám Platón znal tajemství a měl v ruce klíč k opravdovému strážcovství. Avšak to může znamenat pouze jediné: filozofem-králem je sám Platón, a Ústava nárokuje jeho královskou moc – moc, kterou považoval za své právo. Sjednotil v sobě jak nároky filozofa, tak potomka a legitimního dědice mučedníka Kodra, posledního z athénských králů, který se podle Platóna obětoval, "aby zachoval království pro své děti".

Platónův politický program

Na základě analýzy Platónovy sociologie K. R. Popper definuje jeho základní požadavky politického programu, jenž lze vyjádřit některou ze dvou formulí

- první: idealistická teorie změny a klidu. *Zastavte veškerou politickou změnu!* Veškerou změnu lze zastavit, jestliže se stát stane přesnou kopií originálu, tj. Formy či Ideje obce.

- druhá: naturalistická. *Zpět k přírodě!* Zpět k původnímu státu našich praotců, k primitivnímu státu, založenému ve shodě s lidskou přirozeností, a tedy státu stabilnímu, zpět ke kmenovému patriarchátu doby před pádem, k přirozené třídní nadvládě moudrých nad většinou nevědomých.

Základní prvky Platónova politického programu:

A. Přísné oddělení tříd

B. Ztotožnění osudu státu s osudem vládnoucí třídy a výlučný zájem o tuto třídu a jednotu

Odvozené prvky (ze základních prvků) Platónova politického programu:

- C. Vládnoucí třída má monopol na vojenské zdatnosti a výcvik, na právo nosit zbraň a získat vzdělání; je však vyloučena z jakékoliv účasti na ekonomické činnosti, zvláště vydělávání peněz.
- D. Musí existovat cenzura veškeré intelektuální činnosti příslušníků vládnoucí třídy a neustálá propaganda, jejímž cílem je formovat a unifikovat jejich mysl. Je třeba zarazit či potlačit jakékoli novinky ve vzdělání, zákonodárství a náboženství.
- E. Stát musí být soběstačný. Musí usilovat o hospodářskou autarkii, neboť jinak by vládci buď záviseli na obchodnících, nebo by se sami stali obchodníky. První z těchto alternativ by ohrožovala jejich moc, druhá jejich jednotu a stabilitu státu.

K. R. Popper označuje tento program za totalitní, založený na historicistické sociologii, a přesto jej odlišuje od moderního totalitarismu jeho cílem: štěstím občanů a vládou spravedlnosti.

Nepochybně Platónův odkaz ovlivnil již celou řadu filozofů, např. Rousseau v Společenské smlouvě převzal Platónovo roztržení institucí a Sannazar ve spisu Arcadia oživuje Platónovu myšlenku požehnané primitivní společnosti řeckých horských pastýřů, a své přívržence stále má a bude mít.

Lze po přečtení Otevřené společnosti K. R. Poppera přikládat Platónově Ústavě, která obsahuje prvky totalitarismu, rasismu a antihumanismu na konci 20. století ještě nějaký význam pro soudobou společnost? Snad by se neměl opomíjet fakt časového vzniku díla a nehledat v Ústavě nekritický vzor pro budoucnost, ale na jejím základě poznávat minulost (Platón ve svém ideálním státě popsal fungující Spartský politický systém). "Za hlavní cíl Platónovy filozofie lze považovat pokus o obnovení norem myšlení a jednání civilizace, která se jevila na pokraji rozkladu."

Literatura

Platón – Ústava, nakl. Svoboda-Libertas, 1993

K. R. Popper - Otevřená společnost a její nepřátelé, svazek I. Uhranutí Platónem, Oikúmené, 1994